

צפית לישועה

מאת

מרן רבי ישראל מאיר הכהן
בעל ה"חפץ חיים"

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

מהדורה שלישית מתוקנת

בני-ברק, "נצח", תשמ"ט

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

כל הזכויות שמורות

„נצח“

מכון ספרותי חרדי

נוסד בתש"א ע"י ר' יחזקאל רוטנברג ז"ל

הקדמה למהדורה הראשונה

דור אומלל זה נתקיימו בו כל הסימנים שמנו חז"ל בדורו של משיח, ובמדה שגבר היאוש בין אחינו המתנכרים, כך גם גברה הצפיה והכמיה לביאת הגואל בין המאמינים. רבינו החפץ חיים זצ"ל, מי כמוהו לאמונת המשיח, מי כמוהו חיכה לו בכל יום שיבוא, מי כמוהו התכונן לקבל פניו, מי כמוהו נקט באמצעים רוחניים, בקדושה ובטהרה, להחיש ולקרב את ביאתו. ספר זה שאנו מגישים בזה לציבור, חדור כולו אותה רוח, אמונת אומן, שיש להשרישה בלב כולנו. דבריו הקדושים שיצאו מלב טהור יכנסו ללבבות לעודדם ולחזקם.

„ נ צ ח ”
הוצאת ספרים חרדית
ארץ-ישראל

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

מאמר

צפית לישועה

ובו שלשה פרקים

פרק ראשון

הנה בעוה"ר אנו רואין בכמה מקומות שנתמוטטה הדת
מאד מאד ומנתקין הבנים מילדותם מתורת ה', מה שלא היה כן
באיזה שנים שלפנינו. וכאשר נ[ת]חקה היטב על סיבת הענין, יש
כמה דברים. ועיקר הסיבה הוא רפיון האמונה. שהאמונה
בעולם הנצח, בשכר ועונש, ובביאת המשיח ובכל יעודי התורה,
היא נתנה אומץ לישראל בכל דור לישא כל המצוקות והתלאות
ולעמוד עבור דתם במסירות נפש, הן בעצמן הן את בניהם.
שיפה היה [בעיני] האב לראות את בנו שחוט לעיניו על קדושת
השם, להשיב נשמתו טהורה לאלוקי השמים, מלראותו בגרם
האושר, אם חלילה יסלף דרכו מדרך התורה והמצוה.

אכן, בעוה"ר, כהיום הצליח מעשה שטן ע"י שלוחיו הרבים
לרפות שרשי האמונה מקרב ישראל, הן בשכר ועונש, הן ביעודי
הנביאים. וכאשר רואין גודל המצוקות והתלאות שעוברין עלינו
בכל יום, מדמין בנפשם שהקב"ה הסתיר פניו ממנו לגמרי,
ומתיאשין מן הגאולה ואינן מחכין למלכות שמים כלל. וכל אחד

פונה לעצמו ומבקש עצות. הן בהיתר הן באיסור. איך לפרנס עצמו וב"ב. ויותר מזה, שאפילו התמימים והישרים י"א בראותם גדול הפריקת עול שנתהוה, בעוה"ר, שהוקל בכמה מקומות ענינים החמורים שבחמורים, כגון דברים שחייבה התורה עליהן מיתה וזכרת [כגון חילול שבת, דכתיב מחלליה מות יומת, ועריות, דהיינו טבילת נדה שהיא בכלל כל עריות, כמו שכתוב בפרשת אחרי מות], נפל לבן בקרבן וחושבין, איך נוכל לקוות בדורינו לרחמי שמים אחרי שהפירו תורת ה' באופן גורא כזה. ועי"ז ממילא מתרפין לגמרי, אפילו לראות לתקן איזה אנשים שנוכל להצילם מדרת שחת.

וע"כ מצאתי חובה לנפשי להעריך לפני הכל את אמיתת הענין, שאדרבה בזמנינו יותר קרוב לצפות לישועה. והא דלכאורה כאשר יסתכל האדם בתנאי גאולה האחרונה הכתובה בפרשת נצבים, שתהיה כאשר נשוב אל ה' לשמוע בקולו ככל המצוה אשר ציוונו, בכל לבבינו ובכל נפשינו, אנחנו ובנינו, ואז ישיב ה' אלוקינו את שבותינו וגו' כמבואר שם, וכפי מה שאנו רואין כעת לא אכשיר דרא כלל, ודבר זה נותן מקום להתיאש וכפי מה שכתבנו למעלה. אבל התשובה ע"ז הוא כפי מה שנבאר. דהנה לכאורה קשה לנו זאת על חז"ל עצמם, שמסרו לנו חכמי המשנה והגמרא בסימני הגאולה סימנים שאינם לשבח כלל. כמו שאמרו במשנה סוף סוטה ובסנהדרין (צז): „בעקבא דמשיחא חוצפא יסגי וכו' ואין תוכחה, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו בפני קטנים, בן מנבל אב, בת קמה באמה וכלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו" וכו'. עוד שם: „חכמת הסופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו והאמת נעדרת". ובסנהדרין איתא דהיינו, שנעשית עדרים עדרים והולכת לה. פי', שתחסר האמת מן העולם יום יום בשטף גדול מאד. עוד שם: „אין בן דוד בא וכו', עד שירבו המלשינות", וכי"ב דברים רבים. וכמה מהם

סמכו גם על דברי תורה והנביאים. ואנו רואים בעוה"ר שנתקימו כולם בדור הזה [וגם כל שאר הדברים מענין המצוקות ג"כ נתקימו כולם]. ולכאורה יפלא, דהלא מפסוקי התורה נראה להפך, שהגאולה תהיה כאשר נשוב אל ה', כמש"כ: „והיה כי יבואו אליך וגו' הברכה והקללה ושבתי עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" וגו' ואז „ישיב ה' את שבותך" וגו'. והוא דבר הבטחה מר' שכן יהיה בודאי, וכמו שכתב הרמב"ן.

והנה יש כמה תשובות לבאר הענין (ע"ש בסנהדרין צז ע"ב ודף צח). אבל ביאור הענין הקרוב לפשוטו הוא כך. דשניהם אמת, דבאחרית זמן הגאולה ימצאו שני סוגי אנשים ושניהם יעזרו בקירוב הגאולה כאשר נבאר. שימצאו חלק אנשים בישראל אשר יתחזקו עצמם לעבוד את ה' בכל לבבם ובכל נפשם, הם ובניהם, והם הם שלומי אמוני ישראל עובדי ה' שבדור הזה. שבזמן שיתרבו המתפרצים העומדים לפרוץ ולהרוס דת קודש ע"י ריבוי ספרי הפוקרים אשר יפיצו בקרב העם, או שארי עצות של תאוה וחמדה שלוחי דיצה"ר, הכוחות אשר יגרמו לפרוק עול מלכות שמים, עול התורה והעבודה, בעת הזאת השרידים משלומי אמוני ישראל, המתחזקים ומתאמצים לשמור כל חוקי התורה שלא להתרפות ממנה, וגם את בניהם ילמדון להחזיק בתורת ה', ושלא לסור מכל הכתוב בה ימין ושמאל, בודאי מדרגתם עולה למעלה. כי יגיע להם הדבר בקושי גדול ובחרף נפש הרבה יותר מדורות הקודמים. וידוע מה דאיתא באדר"ג, דפעם אחת בצער שקול ממאה פעמים שלא בצער. ועבודת השי"ת כעת היא טהורה ונקיה שאין בה מטרה לכבוד, או שארי פניות. כי אדרבה נתקיים בנו, בעוה"ר, וסר מרע משתולל, על הבכירות ויראי ה' ימאסו, אצל איזה סוגי אנשים. ויש אנשים אשר בשביל לעשות את בניהם יהודים כשרים, כדת התורה, מקבלים עליהם לחיות חיי עוני ודוחק כל ימיהם,

ומשארית עמלם יפרישו שכר למלמדים ומורים שיתחזקו בניהם בתורת ה'. ואינם משנים מקומם בכל ענים ודחקם למקומות הרחוקים שהפרנסה מצויה יותר, בשביל חינוך בניהם לתורה ויראה. ובדאי נוכל לומר הנחשב זה תשובה לה' בכל לב ונפש. וכהנה הבנים, השרידים אשר ה' קורא, השמים לילות כימים על תורת ה' ומשחירים את פניהם בדוחק מזונותיהם, ורק להתדבק בתורת ה' ומצותיו כל ישעם וכל חפצם. ובזמן שנמצאו להם הרבה מפריעים ומלגלים, הם יתחזקו עצמם לעמוד על משמרתם, משמרת הקודש, בתורה ועבודה וכל הכתוב בתורת משה ודברי נביאים, הכל קדוש אצלם. הלא מדרגתם עולה למעלה מאד בעת הזאת. וכהנה אלה הבנים מבחורי ישראל אשר מצוקת הזמן יעבור עליהם, ובתוך מצוקתם יתחזקו לשמור דת ה' בכל יכלתם, ויפעלו בעצמם לחיות בלחם צר ומים לחץ ורק שלא יבוא פגול לתוך פיהם. ובזמן שנפשם רעבה וצמאה ועיפה, ולא יום אחד ושנים אלא כמה וכמה ימים ושנים, ובכל ענים ומרודם לא יבעטו ח"ו, אלא עוד נפשם בהם תתמוגג על מעוטם בתורה ובמצוות ה' אשר אין בידם לעשות כראוי. האין זה תשובה לה' בכל לב ובכל נפש. כי עבודתם לה' היא עבודה שלמה אשר זכות אחד מהם יכריע הרבה והרבה כהנה וכהנה. כיו"ב שאנו רואין קדושת עם ישראל, שבהתגברות מצוקת הזמן על כל אחד עד מאד ואעפ"כ מתחזקים בכל נפשם לשמור חוקי התורה, הם ובניהם, ובאים ומתפללים ובוכים ומתוודים לפני הקב"ה, ומצדיקים דינו וקובעים עתות לתורה. ובכל עונים ודוחקים ירבו לרחם ולעשות חסד אחד עם חברו בכל מיני השתדלות והתחכמות איך להטיב ולהשכיל אל דל. וע"כ כל האנשים האלו בודאי קרוב מאד לומר שנתקומו בהם פסוקי התורה: „והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך וגו', ושמעת בקולו

ככל אשר אנכי מצוך היום ובניך בכל לבבך ובכל נפשך. כי אלה השרידים שלומי אמוני ישראל שבים אל לבם ויודעים חומר העבודה והמצוה אשר עליהם, ומוסרים נפשם לקיים את התורה הם ובניהם.

אמנם גם זאת הגידו לנו חכמינו ז"ל מראש, כי לא הכל יעמדו במדרגה הזאת, ויקום דור החדש שהם להיפך מהראשונים, שיעמדו במדרגה שפלה במצב הדת מאד ויתנהגו כל אחד כפי הישר בעיניו [ולא יקבלו תוכחה, כמבואר במשנה]. ואעפ"כ, אל יפול לבנו מזה כי זה גופא מסימני הגאולה. כי אלה הראשונים יקרבו הגאולה במעשיהם הטובים ואלה נמי יקרבו הגאולה. והיינו, שבדורות הקודמים, שהלכו הדורות כתיקונן, וכל כלל ישראל עמדו במעמדן, האבות מסרו לבניהם את יסודי האמונה והדת והבנים קבלו באהבה וחבה כל מה שנמסר להם מאבותיהם [וכפי חוקי מדות הדרך ארץ שקודמות לתורה, שעל הבנים הצעירים לשמוע לקח אביהם, ואמונתנו הקדושה הלא היא מקובלת מדור דור מאבות לבנים עד דור הראשון, שהיו ששים רבוא אנשים מבני כ' ומעלה, לבד הנשים וטף, שהיו כולם במעמד הר סיני. והם ראו את הכל בעיניהם, וכדכתיב: „היום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי“] וכמו שאנו אומרים: „ודבריו חיים וקיימים כו' על אבותינו ועלינו, על בנינו ועל דורותינו“ וכו' וכל ישעם וחפצם, הן מהאבות והן מהבנים, היתה רק זאת לזכות בתורה ומע"ט ולעשות רצון אבינו שבשמים. ואז לא היתה הנחיצות כ"כ בקירוב הגאולה, שמצב הדת עמד על תילו, ובאריכות הגלות נתגדל ונתרבה זכותן של ישראל מדור דור. הן מהזכיות בעצמם שנתוספו מכל דור והן משכר ההמתנה שישראל מחכים ומצפין לביאתו של משיח זה זמן ארוך, ועומדים באמונתן ובצפייתן לישועה. וכמו שאמרו חז"ל בסנהדרין (דף צו) שכשם שאנו מחכים, כן הקב"ה מחכה

לגאלנו, כמו שנאמר: „לכן יחכה ה' לחננכם" וגו' ומאחר שהוא מחכה ואנו מחכים למה לא בא, להגדיל שכר, ולכן לא מיהר הקב"ה את הקץ.

אבל כ"ז כשהקבלה מיסודי הדת ושרשי האמונה היתה חזקה, ולא בא שום רפיון בקיום התורה והמצוה מצד האמונה. אבל בעת הזאת שבעוה"ר קמו הפריצים ויחללו דת קודש ע"י ריבוי ספרי עמל ודעות חפשיות אשר יפיצו בקרב העם, כבו כמעט את שלהבת האמונה הטהורה מלב צעירי ישראל. והרבה התחילו למאן בקבלת אבותיהם והם חכמים בעיניהם נגד כל דורות הקודמים, וכל החכמים ונבונים וקדושי עליון שבכל הדורות שהיו לפנינו, שמסרו נפשם על כל חוק מחוקי התורה, נקלה כבודם בעיניהם. ואף נגד רבותינו בעלי המשנה והגמרא שהיו כמלאכי מרום מצאו איזה מהם עזות בנפשם לדבר נגדם, או לנו שכך עלתה בימינו, והוא כנבואת חז"ל שחוצפא יסג, שגדל עד מאד בעוה"ר. וממילא אין ביכולת האבות למסור קבלתם הנאמנה להבנים מיסודי הדת וחביבות התורה והמצוות מאחר שימאנו לקבל. וא"כ אין שום תועלת נרצה מאריכת הגלות, כיון שהקבלה הולכת ונפסקת ח"ו [ועוד בעוה"ר אנו רואים להיפך שהבנים יפעלו גם על האבות לרעה], ובע"כ יחיש וימהר הקב"ה הגאולה לפקוח עינים עוורות לראות באור האמיתי. כי חלילה לא יעזוב הקב"ה את בניו שיודחו, וכדכתיב: „לבלתי ידח ממנו נדח", כי הם בניו בני בחוריו אשר נטלם ונשאם מימות עולם, וכדכתיב: „ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם [פי': שהקב"ה הגלה את ישראל שיטיבו את מעשיהם שם בהגיעם חמת המציקים, והם יוסיפו לעשות זאת גם שם, בכ"ז] לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם". ואמרו חז"ל: „לא מאסתים בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה. ולא געלתים בימי יוונים, שהעמדתי להם

שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו. לכלותם בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר. להפר בריתי אתם בימי פרסיים, שהעמדתי להם של בית רבי. כי אני אלוקיהם לע"ל."

נמצא, ששני סוגי האנשים שימצאו בעת האחרונה, שניהם יקרבו את הגאולה, אלה במעשיהם הטובים וגודל המצוקות שהם סובלים ואלה במעשיהם אשר לא טובים. ומובן הדבר כי טוב יותר להאדם להיות מהטובים ולא מהרעים. וכ"ז שכתבנו מרומז בתורה בפרשת האזינו, דקאי נמי בענין אחרית הגאולה [כמו שפירשו חז"ל בסנהדרין דף צז], וכדכתיב: „כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב". והיינו, כי ידין ה' עמו, יתנחם לגאלם (כפרש"י), משום שגם עבדיו נתונים בצרה. ויראה כי אזלת יד, פי' שהלך כוחן של ישראל להיות עוד בגולה. כי אפס עצור ועזוב, היינו שאפס בהחלט כח המחזיק דת קודש, שאין בכוחן של ישראל עוד להחזיק.

וכעין זה פירשו לנו חז"ל בסנהדרין שם ממקרא זה. אין בן דוד בא עד שירבו המלשינות, והיינו שמטעם זה אפס עצור ועזוב, שאין בכח העומדים בראשי העם להחזיק הדת. ד"א: עד שיתמעטו התלמידים, ופירש"י: שמחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב. הרי שימצאו גם אז עבדיו הנאמנים לו ית', אלא שיהיו מועטין ואין בכחם לעצור. וכן נמצא בכתוב (ירמיה לא) על עת הגאולה: „וזרעתי את בית ישראל זרע אדם זרע בהמה". וכתוב בגמרא (סוטה דף כב) דזרע בהמה קאי על אדם שאין בו לא מקרא ולא משנה ולא גמרא, והיינו שימצאו שני סוגי אנשים וכנ"ל ושניהם יהיו מסייעים לקירוב הגאולה וכנ"ל.

היוצא מדברינו, שבזמנינו יש יותר לצפות ולקוות שיתגלה כבוד השי"ת בעולם, וכפשטיה דקרא שאמר הכתוב: „חי אני נאום ה' וימלא כבוד ה' את כל הארץ". ולפ"ז צריך כל איש ישר לב להתבונן מה יהיה כשיבוא משיח צדקינו, מי יהיה או לשם

ולתהלה ולתפארת ומי יהיה אז המאושר באדם. אותן שדבקו בהשי"ת בעת התגברות המצוקות והתלאות, והם עמדו על משמרתם להיות יהודים נאמנים לד' ולתורתו, על פניהם יאיר אור השי"ת, כל אחד לפי מדרגתו בידיעת התורה ובקיום מצותיו. וכדאיתא בתנא דבי אליהו פ"א: „אור של ת"ח וצדיקים לימות בן דוד ולעוה"ב כיצד", וקחשיב שמה כמה מדרגות. „יש שנותנים לו מאור פנים ככוכבים קטנים ויש ככוכבים גדולים [וכמו שאמר הכתוב: „ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד"'], יש שנותנים לו מאור פנים כמו הלבנה בתחילת החודש, ויש כמו בחמשה לחודש, ויש כמו עשרה לחודש, ויש כמו בט"ו לחודש. ויש כמו השמש בצאתה שעה אחת על היום, ויש כמו שלש וכו' ויש כמו שש שעות על היום". וכ"ז מרומז בכתוב „ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", ע"ש.

ובאמת כ"ז מרומז במה שאמר הכתוב: „ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע ובין עובד אלקים לאשר לא עבדו". ואחז"ל: „היינו צדיק היינו עובד אלקים, היינו רשע היינו לא עבדו. אלא בין השונה פרקו מאה פעמים לבין השונה מאה פעמים ואחד". וביאורו, לפי מה שהיה עמלו בתורה ביותר, יאיר אור פניו ביותר. וזהו שאמר וראיתם, היינו שיהיה ניכר על אור פניו מדרגתו היותר גדולה. ומסיים שם בתנא ד"א: „זה הכלל, כל הנושא פנים אל התורה זוכה ומקבל פני השכינה, אבל המזוהם בעבירות אינו מיסב בפני המלך [פי' אפילו לאחר שיקבל עונשו בגהינום וינקה מעוונותיו, אינו זוכה לקבל פני המלך, וכענין שאחז"ל המחליט עצמו לעבירה אין לו מחילה עולמית]. בד"א. בזמן שלא עשה תשובה, אבל אם עשה תשובה ומת הרי הוא כצדיק עולם לכל דבריו".

וכעין זה איתא שם ג"כ בפ"ה וז"ל: „כבוד ועוז לצדיקים לע"ל ולעוה"ב. כיצד, הקב"ה יושב בביהמ"ד שלו וצדיקי עולם

יושבין לפניו ולכל אחד ואחד נותנין לו מאור פנים לפי התורה שיש בו".

ודע עוד לפי מה שביארנו למעלה דבסוף הגלות ימצאו דעות נפסדות ויש שע"ז יבדלו מן התורה ומן המצוות, וע"כ האנשים שיתחזקו אז לילך בדרכי ד' וללמוד תורתו ולקיים מצותיו, נקראין אז בשם צדיקים. וזהו שאמר הכתוב ועמך כלם צדיקים, היינו אותן שישארו לצד ד' ולא נתפתו להפושעים [כן כתב באבקת רובל תלמידו של הרא"ש ז"ל].

וע"כ צריך כל איש להתחזק כעת בידיעת התורה ובקיום מצוותיו, דאחר שיבוא משיח שוב נקראים אותם השנים שנים אשר אין בהם חפץ. וכמו שאמר הכתוב: „וזכר את בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ“, ואחז"ל אלו ימות המשיח שאין בהם זכות ולא חובה. והטעם כי אז יתבטל היצה"ר.

פרק שני

והנה כל מי שאינו מאמין כלל בביאת המשיח ידוע לכל שעונו גדול מנשוא, שחסר לו עיקר אחד מן השלשה עשר עיקרים. וכן מי שאינו מחכה לביאתו, דהיינו שמתייאש ממנו מאיזה סיבה שהיא, הוא חבירו של האיש הזה וככופר בתורה יחשב. דז"ל הרמב"ם בהלכות מלכים פי"א: „המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כמו שהיו מקודם. מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה. וכל מי שאינו מאמין בו, או שאינו מחכה לביאתו [ע"כ ר"ל שמתייאש ממנו

מאיזה סיבה שהיא] לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ד' אלקיך את שבותך וריחמך ושב וקיבעך וגו' אם יהיה נדחק בקצה השמים משם יקבעך וגו' והביאך ד' אלקיך אל הארץ וגו' עכ"ל. והנה באמת אנו צריכין להתבונן מן העבר על העתיד. בעת שיצאנו ממצרים הבטיח ד' לנו כמה טובות, וכתיב ביהושע (כג): „ויקרא יהושע לכל ישראל ויאמר אליהם וגו' וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם כי לא נפל דבר אחד מכל הדברים הטובים אשר דבר ד' עליכם, הכל באו לכם לא נפל ממנו דבר אחד“. וממנו נוכל להתבונן גם היום, בודאי יקיים הבטחתו אשר הבטיח לנו בפרשת הגאולה. ונאמר: „יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם“. ולבד מה שהבטיח לנו בתורתו, הבטיח לנו ביד כל עבדיו הנביאים אודות הגאולה העתידה, בישעיה, בירמיה, ביחזקאל ובתרי עשר, בכולם יש נבואות על הגאולה העתידה. ומדרגה הרמה של ישראל אשר יהי' בזמן ההוא, שכולם יגיעו למדרגת הנבואה, וכדכתיב (יואל ג): „והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם“ וגו'. וגם כל הכבוד שיהיה להם מכל באי עולם, וכדכתיב: „והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לד' בסוסים וברכב וגו' כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ד'“. ונאמר: „והביאו בניך בחוצן ובנותיך על כתף תנשאנה“. וכלל אמר הכתוב: „עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו“. וענין איחור הגאולה כבר רמז לנו הקב"ה בעצמו ע"י הנביא הושע (פרק ג): „כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח וגו' אחר ישוּבו בני ישראל ובקשו את ד' אלקיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ד' ואל טובו באחרית הימים“. ואמר לנו עוד: „אם יתמהמה חכה לו“. ביאור הדבר, אם יחשוב האדם שח"ו תתבטל הבטחתו שהבטיח לישראל, לא כן הדבר, אלא חכה לו, פי' כאדם המחכה על איזה

דבר כי באמת בודאי יתקיים. כמו שאמר הכתוב: „יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם“. ומסיים הכתוב: „כי בא יבא לו לא יאחר“. וביאורו לדעתי בדרך דמיון. מלך אחד התקצף על בנו ויגזור עליו על חמש שנים שלא יהיה בביתו, ושלחו למדינה רחוקה מאד בקצה העולם, אשר בימים הראשונים היה צריך ליסע איזה שנים. ואחרי כן ניחם המלך, אכן דבריו שדיבר אין להשיב. ויתבונן בנפשו מה לעשות כאשר תכלינה החמש שנים, הלא תמשך נסיעתו כמה שנים קודם שיבא לפה. ויתן צו שיעשו עבורו כל ההרים למישור. ויעשה עבורו כל המאשינעס שבעולם אשר יוכל בזמן קל לבוא לביתו ולא יאחר בשביל הנסיעה רק זמן מעט מאוד. כן הוא ענינינו אשר נפזרנו בקצה הארץ, והקיבוץ גליות יהיה מכל ישראל, כאמור: „ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל“, ויחשוב האדם שהקיבוץ גופו ימשך כמה שנים עד שיקובצו. אבל באמת לא כן הוא. הקב"ה עושה כל ההכנות מקודם, עד שכשיבוא עת הקיבוץ, לא ימשך הרבה. וזה שכתוב אם יתמהמה חכה לו. ושמה תאמר הלא ימשך הרבה הקיבוץ גופו, ולזה אמר כי בא יבא, ר"ל כאשר יבוא הזמן שיוכל לבוא, לא יתאחר כלל. והוא כמו שאמר הכתוב: „מי אלה כעב תעופינה“, ר"ל כמו הענן שהוא רץ במהרה מאוד, כן יהיה הקיבוץ גליות. ועצם ענין האיחוד יש לו תשובה פשוטה. כי הנה הכתוב אומר: „ודור רביעי ישוּבו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה“. והרי שם לא היו רק שבעה אומות, ואפ"ה כשרצה הקב"ה לקיים ההבטחה שהבטיח לאברהם היה מוכרח זרע אברהם להמתין כמה מאות שנה עד שיושלם עוונם. וכהיום שהוצרך כל העולם להתברר ולבוא הכל תחת רשותו של הקב"ה ומלך משיחו, כמאמר הכתוב בדניאל (פרק ז): „ולא יתיב שלטן ויקר ומלכו" וגו' הוכרח הדבר להמשך זמן רב. ויותר מזה, שהגאולה הקודמת לא היתה אלא לזמן, כמו שכתוב בסה"ק,

אבל הגאולה האחרונה הזו, היא אחרית כל הגלויות, שלא יהיה עוד שום גלות. וממילא הוכרחו לתקן כל הקלקולים שהיו לישראל מיום היותם לגוי, ובאריכות הגלות יתוקן הכל. וגם הגלות הוא צירוף גדול לברר הרע מן הטוב, וכמאמר הכתוב בדניאל בסופו: „יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים“ וגו', ולכל זה צריך זמן רב.

אבל חלילה וחלילה לנו להתיאש ע"י האיחור, ובפרט שהנביא הגיד לנו מראש על האיחור, כי אף אם יתמהמה חכה לו כי יבוא וגו'. וחלילה לא יפול מדברי ד' דבר, וכמו שאנו אומרים בברכות שקבעו לנו אחר ההפטר: „ודבר אחד מדברייך אחר לא ישוב ריקם“. ובפרט בעיקר הזה שלא דבר אחד הוא, שכל הנביאים מלאים מזה, וכל רבותינו בעלי הש"ס מלאים מזה והוא עיקר ויסוד אמונת ישראל. ואנו אומרים זה בברכה ראשונה: „ומביא גואל לבני בניהם“. ובפרט כהיום לפי מצב ישראל שהגיע עד לעפר, בעוה"ר, הן בגופם הן בנפשם וכמשה"כ: „שחה לעפר נפשינו“, היינו נפשם של ישראל, כידוע מצב הדור הצעיר, „דבקה לארץ בטנינו“, היינו גופם של ישראל, בודאי עלינו לעמוד הכן ולחכות לישועה. ולשון הכתוב הנ"ל: חכה לו, דהיינו שצריך לעמוד מוכן כמו שעומד ומחכה על איש שיבוא. ומי בעת כזאת יודע אולי כבר עומד אחר כתלינו.

ואשרי למי שאינו מתיאש מלחכות להגאולה ונותן לב על עצמו ובניו להרבות תורה ומצוות, שלא תשיגנו בושע לעת ההיא כי רק בעוה"ז, שדומה ללילה, הכל מכוסה ולא ניכר צדיק לפני רשע, אבל אז יתגלה הכל, וכדאיתא בתרגום קהלת על הפסוק סוף דבר הכל נשמע, ותרגם: „כל עובדי בני עלמא עבידין דיתפרסמון“. וכל אחד יתכבד לפי התורה והמצוות שיש בידו, וכמשה"כ על עת ההיא: „ושבתם וראיתם בין עובד אלקים לאשר לא עבדו“, וכנ"ל בפרק הקודם.

פרק שלישי

והנה בפרקים שעברו ביררנו מצד השכל שצריך האדם לצפות לישועת ד', ועתה נבאר החיוב ממאמרי חז"ל. דהלא אמרו בשבת (דף לא) ששואלין לו לאדם בשעת הדין צפית לישועה [והיינו כמו שאנו מתפללין בכל יום: „וקרנו תרום בישועתך“]. והקב"ה מתרעם על האדם כשאינו מחכה למלכותו, כדאיתא בפסיקתא [במאמר גילי] שאמר הקב"ה לצדיקים, לא יפה עשיתם שחיבבתם לתורתך ולא חכיתם למלכותי. הרי אפילו צדיקים המחבבין התורה דורשים מהם על צפוי לישועה. ודבר זה מקרב את הגאולה כדאיתא בילקוט איכה: „בשעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקב"ה, רבש"ע שמא אין חזרה לבנים. והשיב הקב"ה אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי מיד הם נגאלים, שנאמר ויש תקוה לאחרייתך נאום ד' ושוב בנים לגבולם“. מכל זה נראה שרצון השי"ת שנחכה למלכותו בכל עת. [ונראה שזהו שאחז"ל צפית לישועה, שלשון ציפיה הוא כמו הצופה שעומד במקום גבוה ומתבונן לראות איזה דבר חדש, כך צריך האיש הישראלי לחכות על מלכות שמים שיתגלה בקרוב].

והנה ידוע שהוזהרנו בתורה להרחיק מדברי שקר, כמו שכתוב: „מדבר שקר תרחק“, והיינו אפילו אם הדבר הזה איננו שקר גמור רק שיש בו קצת תערובת שאיננו אמת ג"כ הוזהרנו בזה (עיין שבועות דף לא). וזהו אפילו אם הוא מדבר עם איש שכמותו וכ"ש אם הוא מדבר עם נשיא בישראל, וק"ו בן בנו של ק"ו אם הוא מדבר עם השם יתברך, בודאי יש לזהר מלהיות דובר שקר לפניו, וכמו שכתוב: „דובר שקרים לא יכון לנגד עיני“.

והנה זהו אפילו אם איננו מזכיר שמו של הקב"ה על ענין זה

שהוא מדבר, ובפרט כשהוא מזכיר שמו על ענין זה, בודאי צריך זהירות גדולה בענין זה.

וע"כ יפלא מאוד איך אנו אומרים ג"פ בכל יום „עלינו“ ומסיימים: „על כן נקוה לך ד' אלקינו לראות מהרה בתפארת עוזיך“. והלא אם היה מקוה באמת על כבוד ד' שיתגלה במהרה היה צריך כל אחד להכין עצמו לדעת עניני העבודה, כל ההלכות השייכות לעניני הקרבן והמקדש [ודוגמא: אם מצפין שיבוא המלך בהעיר, אפילו באיזה ספק ספיקא, מקשטין כל הרחובות לכבודו, אפילו אם יהיו אלף רחובות בעיר, מספק פן יסע דרך רחוב זו], בעבור שאז כל הדינים נוגעים למעשה, ואם ת"ח לא ידעו בהם הלא לבזיון יהיה לו. אין זאת כ"א שבפינו לבד אנו אומרים ד"ז, אבל רחוק הוא מכלותינו. וע"ז אני מתמה, איך אנו אומרים לפני ה' דבר שאיננו כן, ובפרט להזכיר שני שמות הקדושים ע"ז. וכשיתבונן בעצמו ימצא שמזכיר יותר מארבעים שמות הקדושים בכל שבוע [ג"פ „עלינו“], ובחשבון שנה הוא מזכיר יותר מאלפיים שמות הקדושים ללא דבר, כי הוא אומר לפני ד' שמקוה שבמהרה יתגלה כבודו ובאמת אינו מקוה כלל.

והנה על כלל ישראל יש לדון לכף זכות דהם סומכין עצמן על הכהנים שעליהם מוטל ענין המקדש ועבודתו, אבל על הכהנים בודאי יש לתמוה מאוד כשהם מתיאשין מללמוד דיני עבודה, הלא כם בחר ד' לשרתו ובכל יום יש ספק שמא יבוא משיח צדקנו, וכדאיתא בעירובין (דף מג) שהאומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא, אסור בכל יום לשתות יין, שמא יבוא היום. ונפסק כן להלכה (רמב"ם פ"ד מהלכות נזירות הלכה יא). וידוע מה שהיה בעת הגאולה השניה שאמר הקב"ה לחגי הנביא שאל נא את הכהנים תורה וגו' וכן יהיה בודאי בגאולה האחרונה. וכמה תגדל הכלימה כשלא ידעו מה להשיבן.

ובאמת מוטל ג"כ על ת"ח שבישראל לקבוע עת מעתותיו לידע דינים השייכים לעניני הקודש והמקדש, דהלא ידוע מה שאחז"ל אלף נכנסין למקרא, חלק עשירי מזה יוצאין לגמרא. נמצא, דלגמרא הוא אחד ממאה אנשים. וכמו בכל ישראל כן הוא בודאי גם בכהנים, איש למדן להבין הלכה הוא אחד ממאה, ותשעים ותשע הם אנשים פשוטים גמורים, ובודאי צריכין ללמוד עמהם דיני עבודה. וא"כ צריך עכ"פ כל ת"ח לידע בעצמו מתחילה דיני עבודה. וכן היה גם בזמן המקדש, כדאיתא בירושלמי פ"ד דשקלים, רב יהודה בשם שמואל דת"ח היו לומדים עם הכהנים דיני שחיטה וקבלה וזריקה. וכן בודאי בעת הגאולה כשיעברו הים ויוצרך כ"א להביא קרבן תודה, או על חולה שנתרפא, שמצוי אצל כל אדם, או חייבי חטאות שימצא לאלפים, שעברו על חילול שבת בשוגג וכה"ג, וירוצו הכל אצל הכהנים שיקריבו בעדם הקרבנות, והכהנים ירוצו אצל כל בעלי תורה להבינם איך להקריב הקרבן כדין. וכמה בזיון וכלימה יגיע אז לכל אחד מבעלי תורה כשלא ידעו להשיב. וידיעה בעניני עבודה, לידע כל פרטיה למעשה, נצרך לזה כמה שבועות או חדשים.

והנה לפי גודל מצוקת הזמן שמצוי כעת, בעוה"ר, שנתקיימו כמעט כל הסימנים שהזכירו חז"ל בעת קירוב הגאולה (עיין סוף סוטה במשנה ובסנהדרין צז וצח), בודאי יש לקוות לגאולה וצריך להזדרז להכין לעבודה ולהלכותיה.

ולך נא ראה מה שאחז"ל (סנהדרין צח) לענין משיח שראה ריב"ל, דהוי שרי ואסר כל מכה בפ"ע ולא הכל ביחד. והטעם השיב בעצמו, כי פן יאמר לו הקב"ה שילך לגאול בניו ולא יצטרך לעכב. ועתה נוכל ללמוד בק"ו, אם רגע אחד אינו כדאי לעכב לכלל ישראל, מה נאמר אם יבוא משיח צדקנו ויאמר לנו בשם ד' להקריב קרבנות הקבועים בשם כלל ישראל וקרבנות האמורים

בספר יחזקאל, ואנחנו נהיה מוכרחים להמתין עכ"פ איזה שבועות או חדשים¹ עד שנהיה בקיאים בהלכותיהן. לך נא וראה מה דאיתא בבכורות (דף נד) דלפיכך בטלו שלא לעשר מעשר בהמה, אף דהוא מצות עשה דאורייתא, משום דאתי לידי תקלה [דכיון דאין לנו מזבח להקריב וצריכין להמתין עד שיפול בהן מום אתי לידי גיזה ועבודה]. וקפריך הגמרא: „נישדי ביה מום בכוליה עדריה קודם שנעשר את העדר“ [דהוא עדיין חולין ומותר להטיל בהן מום]. ומשני: „מהרה יבנה המקדש ובעינן בהמה להקרבה ולא שכיחי“, עי"ש בגמרא. והרי משום חשש זה ביטלו מ"ע דאורייתא, ולמה לא נימא מהרה יבנה המקדש ובעינן כהנים להקרבה ולא שכיחי, דהא בעינן שיהיה יודעין דיני עבודה בכל משפטיה ולא שכיחי וכנ"ל.

וע"כ כשאנו אומרין נקוה לך לראות מהרה בתפארת עוזך, צריכין אנו להתחזק שיהיה שכיחי כהנים להקרבה. והיינו, שכל

1. ואל יאמר האדם הלא אז יבוא משיח ואליהו והם עתידים להגיד לנו כל חלקי הספיקות, וכמו שמובא בגמרא כמה ספיקות בשם תיקו, ואמרו המפרשים שתיקו הוא ר"ת: תשבי יתרץ קושיות ואבעיות. ע"ז נשיב לו: אמנם הדבר כן הוא, שכל חלקי הספיקות יתברר לנו ע"י אליהו, אבל הדברים הפשוטים המבוארים בפסוק ובביאורי תורה שבע"פ המסורה לנו, כמבואר בת"כ ובגמרא הלא אנו צריכין בעצמנו לדעת כפי יכולתינו, כי הלא אליהו לא יבוא ללמוד עם כל אחד ואחד דברים שהיה יכול לירע מעצמו, ורק הספיקות אשר אי אפשר לברר יתגלו לנו על ידו. ועל הפשוטות המבוארות הלא יאמר כי היה לכם ללמוד ולשנות בעצמיכם קודם שבאתי לבשר הגאולה, וכמו שנאמר: „זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים“, ובתריה כתיב: „הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא“ וגו'.
2. ואפילו מי שאין לו שהות, או שאינו מוכשר לזה, יראה עכ"פ לעשות מעמד ומצב לאחרים בעלי תורה שילמדו עניני הקודש והמקדש ויחשב על שמו. ע"כ מה נאה היה אלו ימצאו איזה עשירים מנדבין מנכסיהן לקבוע במקומן, או במקום אחר שיאות להם, חבורת אברכים גדולי תורה

מי שהוא בן תורה, ובפרט כשהוא ג"כ כהן, יקבע עת מעתותיו ללמוד ענייני הקודש והמקדש. ובוזה יהיה היכר שאנו מחכים ומצפים על התגלות כבודו בעולם ונעבוד עבודתו בכל אשר יצונו.

ובאמת לבד הטעם שכתבנו למעלה, שצריך כל ת"ח לידע דיני עבודה כדי שידע להורות לכהנים, הלא הכהן הוא שייך רק לענין קבלה וזריקה שזה מיוחד לכהן לבד, אבל כל שאר ענייני קודש בכלליהן ופרטיהן הוא שייך לישראל כמו לכהן. כמה גדול וקדוש הלימוד ההוא, כראיתא במגילה לא: „אמר אברהם לפני הקב"ה: רבש"ע, שמא ח"ו ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה

שילמדו הסדר ההוא ויהיו בקיאים בכל הלכותיו [וכן עשיתי בעירי, שקבעתי עשרה אברכים גדולי תורה ויראה לענין זה. ושמעתי שמקרב נעשה בירושלים עיה"ק ג"כ חבורה קדושה כזו ואשרי הפונה אליהם להחזיקם]. ויקדישו לזה מחצית עתותם ומחצית לשארי לימודים איש איש כחפצו, ביו"ד או בח"מ. וישתדלו ללמוד ההלכות האלו על בורין, כי כיון שהקב"ה חושב ללמודים אלו כאלו מקיימין אותם בפועל ממש, צריך להשתדל ולידע כל דבר בבירור, וכמו שכתב השל"ה בספרו יש נוחלין. ובוזה תהיה התועלת כפולה, כי לבד מה שימצאו בישראל מופלגים היודעים בהלכות אלו הנהגים בזמן המקדש [שיהיה במהרה בימינו] עוד זאת שת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה הקב"ה כאלו מקריבין בפועל (מנחות קי). וכל זה הוא לבד מצות החזקת התורה שרבה היא מאד. ויתכן מאוד כשתמצא חברה קדושה כזו שלומדים בתמידות דיני עבודה, האיש שיודע בנפשו שעבר על עון חילול שבת והוא מחויב חטאת, יבקשם שילמדו עבורו דיני הקרבת חטאת. וידוע מאמר תז"ל כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת. או אם הוא אחד מארבעה שצריכין להודות, כגון חולה שנתרפא, או שהיה חבוש בבית האסורין וכו"ג, ובזמן המקדש היה צריך להביא קרבן תודה ועכשיו צריך ללמוד דיני הקרבת התודה. ועיין בסוף שו"ע אורח חיים בהשמטה שם, שביררנו שם ההנהגה בענין הזה. ומי יתן שיהיו הכל מתבוננין בזה המאמר שאמר הש"י ומקיימין אותו, בודאי היה מתבטל כל הצרות והגירושין.

להם כדור המבול וכדור הפלגה [היינו שטף מים והפצה על כל פני הארץ]. א"ל לאנו. אמר לפניו: רבש"ע במה אדע כי אירשנה. א"ל קחה לי עגלה משולשת [דהיינו הקרבנות יכפרו עליהן]. אמר לפניו: רבש"ע, תינח בזמן שביהמ"ק קיים, בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם. א"ל כבר תיקנתי להם סדר קרבנות, כ"ז שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן ומוחל אני על כל עונותיהם" [והכוונה, שיתבונן בפירושים ובאופני הקרבתם, וכמו שכתב רבינו בחיי: „שאין לאמר שתהיה הכונה שיהגה ויגרוס לשון הפרשה בפסוקים הערומים בלבד מבלי שיתבונן בפירושים" עכ"ל].

ואיתא במדרש פר' צו ובפסיקתא דרב כהנא פיסקא טו: „ר"א בשם ר' חנינא בר פפא: שלא יהיו ישראל אומרים: לשעבר היינו מקריבין קרבנות ומתעסקין בהן [ר"ל גם בלימוד הלכותיהן], ועכשיו שאין אנו מקריבין אותן מהו להתעסק בהן. א"ל הקב"ה: הואיל ואתם מתעסקין בהן כאילו אתם מקריבין אותם". ואיתא במדרש ילמדנו [פ' צו, יד]: „אמר הקב"ה לישראל: אע"פ שביהמ"ק עתיד ליחרב והקרבנות בטלין, לא תשכחו עצמכם לסדר הקרבנות, אלא הזהרו לקרות בהן ולשנות בהן [ר"ל בלימוד הלכותיהן] ואם תעסקו בהן, אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים", עי"ש עוד מה שמאריך בזה.

והנה ידעתי את התשובות אשר ישיבו, כי בימינו טרדות הזמן מרובות ומשפט הקדימה להלכות הנהוגות בזמן הזה. אבל אשאלם, הלא יש כמה מסכתות אשר רובם אינם שייכים בזמנינו למעשה, כמו רוב מס' סנהדרין ומסכת מכות ורוב מסכת יבמות ועוד כהנה, אשר אין נוהגות בזמנינו למעשה ואעפ"כ לומדים אותם בעיון כיאות, ולמה יגרע חלק קדשים, חלק הקרבנות מבית אלוקינו, מהמסכתות ההם. וגם משמע בגמרא שהסדר הזה היה נחשב בימי האמוראים ללמוד למעשה כמו שאר הסדרים, והוא

הכל מטעם שכתבנו, שכיון שהקב"ה מקבל הלימוד לקרבן כמו בזמן הבית, אין אנו יכולים לפטור עצמינו מלימוד הזה, כמו שלא היו יכולין לפטור [עצמן] מקרבן בזמן הבית. והוא בב"מ קיד. דאשכח רבה בר אבוה לאליהו וכו' ושאל אותו אליהו למה לא למד סדר טהרות, והשיבו: „בארבעה לא מצינא, בשיתא מצינא“. ופי' רש"י: „בארבעה, בגירסא דארבעה סדרים, כגון מועד ישועות [נזיקין] נשים שהן נוהגות בזה"ז כמו בזמן הבית. וקדשים נמי, כדכתיב ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי, ואמרינן (מנחות דף קי.) אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום מעלה עליהם הכתוב כאלו מקריבין אותן בביהמ"ק. בשיתא מצינא, בתמיהה, זרעים אינו נוהג בחו"ל וכן טהרות" עכ"ל. הרי בסדר קדשים היו לומדים האמוראים כמו שאר סדרים. ומטעם זה סדרו רב אשי ורבינא בדורות הבאים גמרא על כל סדר קדשים מה שלא עשו כן בזרעים וטהרות, אף שהיה להם תליסר מתיבתין גם על מס' עוקצין כדאיתא בברכות (דף כ.). והיינו מטעם הנ"ל, דלימוד קדשים נחשב לישראל כאלו מקריבין עוד הקרבנות. וכ"כ הרמב"ם בפ"י המשניות בסוף מסכת מנחות וז"ל: „ואמרו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה בהמ"ק בימיהם. וע"כ ראוי לאדם להתעסק בדברי הקרבנות ולשאת ולתת בהן, ולא יאמר הרי הן דברים שאין צורך להן בזה"ז, כמו שאומרים רוב בני האדם" עכ"ל. ודע עוד דלימוד זה מועיל לאדם שלא ימצא מקטרגין עליו מלמעלה, כדאיתא בזה"ק במדרש הנעלם פרשת וירא: „א"ר כרוספראי: האי מאן דמרכר בפומיה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עניינא דקרבינא ותקרובתא [דהיינו כל קרבן וקרבן למה הוא בא ומעשה העבודה והקרבה ממש בכל קרבן] וכיון בהו [ר"ל שתהא זה במקום עסק ההקרבה לכפר עי"ז אותו החטא שבא עליו אותו הקרבן] ברית כרותה הוא דאינון

מלאכיא דמדכרין חוביה לאבאשא ליה, דלא יכלין למעבד ליה אלמלא טיבו" עכ"ל. ועי"ש עוד שאליהו הנביא גילה זה הסוד לר' פנחס, עי"ש.

והנה מזה המאמר לבד נוכל להבין גודל הזריזות ללימוד ההוא. הלא כ"א יודע את נגעי לבבו שיש לו עוונות הרבה, וממילא יש עליו עי"ז כמה מקטרגים, ר"ל, כי מכל עוון נברא מקטרג אחד, כדאיתא באבות פ"ד, וכשיש לנו איזה עצה ותחבולה להשקיט רוחם שלא יוכלו לקטרג עלינו, ואדרבה יזכירונו לטוב לפני השי"ת, כמה אנו חייבין לתת לבנו להעצה ההיא ולא להתעצל בזה. ומלבד כ"ז, הלא בזמן שביהמ"ק קיים, אלו היה רוצה אף הנשיא שבישראל להקריב קרבן בעצמו אין לו שום רשות לזה, [ועוזהו המלך נתנגע עבור זה], ורק לכהנים ניתן רשות, ואילו בזמנינו כל אחד מישראל יש לו רשות ללמוד ענייני קרבנות והקב"ה חושב עליו כאילו הקריבן. ועוד יש כמה מאמרי חז"ל המפליגים מאוד בענין קדושת הלימוד ההוא ומעט מהם העתקתי בספרי תורה אור, עי"ש.

דברי הצעיר שבכהונה המקוה לישועת ד'

ישראל מאיר ב"ר אריה זאב הכהן מראדין

בעה"מ ספר „חפץ חיים" ו„משנה ברורה"

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il